

51e jaargang nummer 2

juni 2018

LAMPAS

tijdschrift voor classici

LAMPAS

Tijdschrift voor classici
Jaargang 51 nummer 2, juni 2018

Redactie

dr. Rutger Allan (Grieks, Vrije Universiteit Amsterdam), dr. Bert van den Berg (Antieke Filosofie, Universiteit Leiden), Elianne Bruin BA (redactiesecretaris; Universiteit van Amsterdam), dr. Jan Willem Drijvers (Oude Geschiedenis, Rijksuniversiteit Groningen), dr. Jaap-Jan Flinterman (Oude Geschiedenis, Vrije Universiteit Amsterdam), dr. Mark Heerink (Latijn, Universiteit van Amsterdam en Vrije Universiteit Amsterdam), dr. Hugo Koning (Klassieke Talen, Stanislascollège Delft), drs. Suzanne Luger (Klassieke Talen, St. Ignatius-gymnasium Amsterdam, ILO/POWL, Universiteit van Amsterdam), dr. Stephan Mols (Klassieke Archeologie, Radboud Universiteit Nijmegen), drs. Kokkie van Oeveren (Klassieke Talen, St. Ignatius-gymnasium Amsterdam, Vrije Universiteit Amsterdam, VCN), dr. Remco Regtuit (Grieks, Rijksuniversiteit Groningen), dr. Rodie Risselada (voorzitter; Latijn, Universiteit van Amsterdam).

Redactieadres

Redactiesecretariaat *Lampas* / Elianne Bruin
Universiteit van Amsterdam – Opleiding GLTC
Turfdraagsterpad 9, 1012 XT Amsterdam
e-mail: lampas@verloren.nl

websiteadres: lampas.verloren.nl

Lampas is, met uitzondering van de recentste twee jaargangen, online beschikbaar via www.lampasonline.nl.

Voor reacties op of ideeën over de inhoud van *Lampas*: lampas@verloren.nl

Uitgever, administratie en abonnementen

Uitgeverij Verloren BV
Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
telefoon 035-6859856
e-mail: bestel@verloren.nl
websiteadres: www.verloren.nl

Lampas verschijnt vier keer per jaar.

Prijzen voor 2018: Jaarabonnement € 42,-; Studentenabonnement € 25,- (stuur a.u.b. een kopie van de collegekaart naar de uitgever); Abonnement voor instellingen en bibliotheken € 56,-; Losse nummers € 15,-

Betaling gaarne binnen 30 dagen na toezending van een rekening door de uitgever. Abonnementen worden aangegaan voor een jaargang en automatisch verlengd, tenzij bij opgave uitdrukkelijk anders wordt aangegeven. Opzegging dient te geschieden bij de uitgever vóór ingang van de nieuwe jaargang, dus vóór 1 januari van het nieuwe jaar.

ISSN 0165-8204

Homerus lezen met Quintus van Smyrna

Inter- en intratekstualiteit rondom de moord op Priamus

TINE SCHEIJNEN

Summary: The death of Priam by the hands of Achilles' son Neoptolemus (Pyrrhus) is a popular episode in the Trojan tradition. Quintus of Smyrna's version invites a creative dialogue with Vergil's (Latin) *Aeneid* and Triphiodorus' (Greek) *Sack of Ilion*. All of these texts look back on *Iliad* 24 from varying perspectives, creating a complex interplay which Quintus thematizes in book 13 of his Greek epic sequel to Homer (*Posthomerica*, third century AD). A diptych of two scenes, in which old men are killed by Greek heroes, serves to juxtapose two possible interpretations of this situation – one underlining the cruelty of the sack of Troy, the other bewailing the misery of a long life – and presents the reader with a moral dilemma. Heroic ideology and the tragedy of mortality clash on a level more explicit than in the *Iliad*. Quintus' choices on an intertextual level thus enhance the overall narrative agenda of his own epic, on an intratextual level. This episode broaches a wide scope of narrative reflections, including the complex interaction of literary sources (mainly Homer reception), narrative composition and characterization, and themes such as heroism and pathos in war literature.

'Reading Quintus reading Homer': dat is het uitgangspunt van Macivers toonaangevende werk over de *Posthomerica*, het Griekse, erg Homerisch aandoende epos van Quintus van Smyrna.¹ Ik koos mijn eigen titel voor dit stuk vrij naar dat Engelse citaat, omdat het zich niet zo eenduidig laat interpreteren: Quintus lezen die Homerus leest? Lezen hoe Quintus Homerus las? Quintus lezen en tegelijk Homerus lezen? De verschillende mogelijke Nederlandse vertalingen geven precies weer hoe de moderne Quintuslezer worstelt met de *Posthomerica*: de Homerusinvloed is onmiskenbaar, maar in hoeverre mogen we die ons begrip van Quintus' eigen werk laten bepalen?²

Bij gebrek aan historische gegevens over de auteur of de ontstaanscontext van de *Posthomerica* kunnen we ons alleen baseren op de Griekse tekst zelf om het epos te situeren. Een eerdere bijdrage over Quintus in *Lampas* gaat hier dieper op in.³ Kort gezegd lijken talige en intertekstuele aanwijzingen

1 Voor het citaat, zie Maciver (2012: 7).

2 Dit artikel is tot stand gekomen met de steun van de European Research Council Starting Grant 'Novel Saints' (Grant Agreement n. 337344) aan de Universiteit Gent. Ook de redactie van *Lampas* wil ik bedanken voor de behulpzame opmerkingen.

3 Borowski (2016), die extra nadruk legt op de leesbaarheid van Quintus op school (zie ook het lesmateriaal dat ze beschikbaar stelt op lampas.verloren.nl). Voor jonge Homeruslezers biedt ook de

het werk in de 3^e eeuw n.Chr. te plaatsen en kunnen we verder enkel gissen naar de opleiding en doelstellingen van de auteur.⁴ Misschien zijn die ook minder relevant. Het mysterie rond de ontstaanscontext van dit epos geeft ons alle vrijheid om op de literaire tekst zelf te focussen. Hoewel hij helaas te weinig bekend is bij het grote publiek, vormt Quintus een heerlijke aanvulling op Homeruslectuur. Zowel de vorm (bijvoorbeeld de episch-artificiële taal en de overvloed aan Homerische vergelijkingen) als de inhoud (het epos begint bij de dood van Hector en eindigt met de storm die Odysseus' vloot uit koers slaat) van de *PosthomERICA* roepen een sterk gevoel van continuïteit op met de *Ilias* en *Odyssee*. Doorheen de eeuwen is Quintus' Homeriserende schrijfstijl zowel geniaal (Renaissance) als een lamentabele imitatiepoging (begin 20^e eeuw) genoemd.⁵ Tegenwoordig zoekt men het dieper: Quintus is onmiskenbaar jonger dan Homerus. Enerzijds doet het epos Homerisch aan, terwijl het anderzijds duidelijke laatantieke inspiratie verradt.⁶ Quintus' eigen originaliteit schuilt in zijn slimme, haast onmiskenbaar zelfbewuste spel met de interactie tussen deze twee polen. De casus die ik hieronder uiteenzet, wil daar een voorbeeld van zijn. Quintus' beschrijving van de dood van Priamus kan gelezen worden als een complex literair spel met de traditie. Zijn versie van deze beroemde passage is duidelijk te plaatsen naast die van Vergilius en die van een (vermoedelijke) tijdsgenoot van Quintus uit de 3^e eeuw n.Chr., Triphiodorus. Elk van deze versies kijkt terug op boek 24 van de *Ilias*, zij het met verschillende brillen. Zo ontstaat een complex intertekstueel spel waarvan de *PosthomERICA* de spil vormt.

De keuzes die Quintus hier maakt, hebben op hun beurt betekenis voor de grotere opzet van zijn eigen *PosthomERICA*, op intratekstueel niveau dus. Dat wordt duidelijk als we de moord op Priamus lezen naast de passage die er net aan voorafgaat en die duidelijk is opgevat als een parallel van de bekende koningsmoord. Door een berucht verhaal uit de traditie als het ware twee keer te vertellen, krijgt Quintus de kans de opties die de traditie hem biedt, af te wegen. In wat volgt, behandel ik de twee passages opeenvolgend, met aandacht voor de intratekstuele structuur die een uitdagende intertekstuele reflectie mogelijk maakt. De vraag die we ons bij dit alles kunnen stellen, luidt: hoe gaat de *PosthomERICA* om met het controversiële thema van de inname van

passage die ik zal bespreken de mogelijkheid om op een toegankelijke manier te reflecteren over de complexe interactie van literaire bronnen (voornamelijk Homerusreceptie), narratieve compositie en personagevorming, en thema's zoals heroïek en pathetiek in oorlogsliteratuur.

4 Toonaangevend zijn hier onder andere de inleidingen van Vians tekstuutgave (1963-1969; het eerste deel uit 1963 voor de algemene inleiding), de bundel uitgegeven door Baumbach en Bär (2007) en Bär's commentaar op zang 1.1-219 (2009).

5 Bär (2009: 24-36).

6 Het meest bekende voorbeeld hiervan is zonder twijfel Quintus' eigenzinnige Muzenaanroeping (Quintus, *PosthomERICA* 12.306-313), die naast Homerische ook duidelijk Hesiodische en Hellenistische inspiratie vertoont (zie onder andere Maciver 2012: 33-38).

Troje en meer bepaald met één van zijn meest bloederige gebeurtenissen: het afslachten van de bejaarde koning?

1 Een smekeling: zoals in Homerus?

Boek 13, waarin Priamus aan zijn einde komt, is al het voorlaatste boek van de *Posthomerica*, die begonnen is met de aankomst van Amazonekoningin Penthesilea in boek 17 en verder onder meer al verhaalde over de dood van Achilles (boek 3), de wapentwist en zelfmoord van Ajax (boek 5) en de aankomst van Achilles' jonge, krijgslustige zoon Neoptolemus (voornamelijk boeken 6-8). In boek 12 werd besloten tot de list van het houten paard, dat de Trojanen aan het einde van dat boek in een valse overwinning de stad hebben binnengebracht. Boek 13 begint met het beeld van de Trojanen die zich dronken vieren, in scherp contrast met de berekende Grieken die vervolgens voorzichtig tevoorschijn komen. Niet veel later is de stad in bloederige chaos vervallen. Ook Quintus' opbouw van dit boek is enigszins chaotisch te noemen. Twee keer wisselen een overzichtsscène van de slachting en een reeks kortere episodes van individueel leed (dan wel individuele triomf) elkaar af. De eerste figuren waarop zo wordt ingezoomd zijn Diomedes en Neoptolemus, met hun respectievelijke slachtoffers. Hoewel Quintus' bewoordingen in boek 13 tot nu toe vooral de nadruk hebben gelegd op bloed, angst en chaos, verschijnen deze welbekende helden in een scène die (de illusie van) een strijdcontext op het slagveld oproept.⁷ Diomedes en Neoptolemus zijn helden die ook al eerder bij Quintus (en Homerus) model stonden voor kracht en moed.⁸ Die associatie nemen ze mee naar hun rol in boek 13, waar hen echter een heel nieuwe situatie wacht: in plaats van tegenover een gewapende tegenstander, staan ze nu elk tegenover een hulpeloze oude man, een smekeling aan hun voeten. Over deze twee opeenvolgende episodes zullen we het hier verder hebben.

Het centrale slachtoffer van Diomedes is de bejaarde Ilioneus. Bij het zien van de gevaarlijke held, valt de oude man voor hem op de grond. Ilioneus grijpt Diomedes' zwaard en knieën vast en smeekt:

7 Zie Borowski (2016) voor een verdere bespreking.

8 Het woord *δῆρις* ('strijd') komt in deze passage plots herhaaldelijk voor (13.145, 166, 214 en 257). Ook Diomedes' eerste slachtoffers worden beschreven als strijders die vallen op het slagveld: zowel Eurydamas als Coroebus treden hun tegenstander tegemoet zoals dat in een krijgdsduel zou gebeuren (168 en 173). Bovendien klaagt de verteller op typisch Homerische manier dat Coroebus zijn huwelijk nooit zal halen (13.174-176; voor dit motief, zie Fenik 1968: 87).

9 Mansur (1940: 16-19) vergelijkt Diomedes in Homerus en Quintus. Voor Diomedes in Homerus, zie onder andere Andersen (1978) en Martin (1989: 124-130).

'Γουνουμαί σ', ὅ τις ἐσσι πολυσθενέων Ἀργείων,
 αἶδεσαι ἀμφὶ γερόντος 192
 τεὰς χέρας ἀργαλέου τε
 λῆγε χόλου· καὶ γάρ ῥα μακρὸν πέλει ἀνέρι κῦδος
 ἄνδρα νέον κτείναντι καὶ ὄβριμον· ἦν δὲ γέροντα
 κτείνης, οὗ νύ τοι αἶνος ἐφέψεται εἵνεκεν ἀλκῆς. 195
 Τοῦνεκ' ἐμεῦ ἀπὸ νόσφιν ἐς αἰζηοὺς τρέπε χεῖρας
 ἐλπόμενός ποτε γῆρας ὁμοῖον εἰσαφικέσθαι.'

'Ik smEEK je, wie je ook bent van de machtige Grieken, respecteer de [smekende] handen van een oude man [...] en zie af van je grimmige woede.¹⁰ Voor een man is het immers roemvol een jonge en sterke vijand te doden, maar als je een oude man doodt, dan zal er geen roem zijn voor je kracht. Wend daarom je handen van mij af en richt je op de jongeren, in de hoop dat je ooit dezelfde leeftijd mag bereiken als ik.'¹¹ (Quintus van Smyrna, *Posthomerica* 13.191-197)

Smeekbeden zijn geen ongewoon gegeven in de Trojaanse oorlog. Quintus haalt hiervoor zijn inspiratie bij Homerus. We vinden een opvallende parallel op het slagveld aan het begin van *Ilias* 21, waar de jonge Trojaan Lycaon na het verlies van zijn wapens uit de rivier klimt en oog in oog komt te staan met een woeste Achilles. Zijn doodsbange smeekbede, waarbij ook hij de knieën en het wapen van zijn belager vastgrijpt, begint met hetzelfde woord als die van Ilioneus in Quintus: γουνουμαί (*Ilias* 21.74). Ook de *Odysee* biedt ons voorbeelden van zulke smeekbeden. Zo spreken twee ongewapende slachtoffers een wraakzuchtige Odysseus toe met γουνουμαί in boek 22 (Leiodes en Phemius, in respectievelijk 22.312 en 22.344).¹² Ondanks de op het eerste gezicht duidelijk verschillende context kunnen we de moord op de vrijers gemakkelijk naast de razernij van Achilles in de rivier plaatsen: in beide gevallen gaat het om een razende held die op zoek is naar vergelding. Achilles mokte eerst nog om Briseïs, maar wil nu wraak voor de dood van Patroclus. Odysseus is twintig jaar van huis weggeweest en vindt zijn have en goed in handen van een bende leeglopers die zijn gezag ondermijnen. Beide zijn, vanuit een Homerisch heroïsch standpunt, nefaste situaties voor de reputatie van een grote held en kunnen alleen door diens bikkelarde reactie ongedaan gemaakt worden. Odysseus is bovendien op zijn omzwervingen al zijn tro-

10 De lacune bemoeilijkt het tekstbegrip. Andere interpretaties liggen in ieder geval in de lijn van dezelfde betekenis. James (2004) vertaalt: 'Respect these hands which supplicate you and abate your rightful anger'; Vian (1969): 'Pitié pour un vieillard! <...; arrête> ton bras et calme ta terrible colère'.

11 Tekstuitgave van Quintus door Vian (1963-1969); ook het afwijkende accent op γερόντος is overgenomen. De vertalingen van Quintus (en straks ook Triphiodorus) zijn vrij gebaseerd op het nog onuitgegeven werk van Stefaan Wauters, die ik van harte wil bedanken voor inzage in zijn manuscript.

12 Het vierde en laatste Homerische voorbeeld van een smekeling die aanvangt met γουνουμαί, is Odysseus zelf tegenover Nausicaä (*Odysee* 6.149). Wegens het verschil in narratieve context laat ik dit voorbeeld verder buiten beschouwing.

feeën en zelfs zijn naam ('Ik ben niemand'; zijn anonieme aanspoelen op Scheria) kwijtgeraakt. Om aan het thuisfront te bewijzen dat hij wel degelijk faam heeft gemaakt in de Trojaanse oorlog, heeft Homerus zijn wraak in *Odyssee* 22 beschreven als een echte slagveldstrijd.¹³ We kunnen dus wel stellen dat de drie gevallen van γουνοῦμαι in een gelijkaardig soort heroïsche context gesitueerd zijn.

Op het slagveld zijn smekelingen per definitie overgeleverd aan de genade van hun aanvallers en die laatste is niet gebonden aan een heilige plicht om hen te sparen. Integendeel, de held is vrij om te bepalen op welke manier het slachtoffer hem het meeste opbrengt: levend (losgeld) of dood (vergelding en/of het roven van zijn wapenuitrusting). In de *Ilias* wordt geen enkele smekeling op het slagveld gespaard, al zijn er getuigenissen uit pre-Iliadische tijden waar dat wel gebeurt.¹⁴ Lycaon, die zelf bij een vroegere ontmoeting nog door Achilles gespaard was (en levend gevangengenomen), wordt nu genadeloos gedood (*Ilias* 21.99-105). Ook Leïodes, een van Odysseus' smekelingen in *Odyssee* 22, moet het ontgelden (*Odyssee* 22.321-325). Phemius, de tweede man die voor Odysseus op de knieën valt, wordt enkel gespaard dankzij de tijdige tussenkomst van Telemachus (*Odyssee* 22.356-360). De zaak ziet er voor Ilioneus in *Posthomeric* 13 dus niet zo rooskleurig uit. Ook hij en Diomedes bevinden zich in een context die het slagveld oproept en ook Diomedes geeft in zijn antwoord blijk van grote strijdwoede:

‘ὦ γέρον, ἔλπομ’ ἔγωγ’ ἐσθλὸν ποτὶ γῆρας ἰκέσθαι·
ἀλλὰ μοι <ε>ως ἔτι κάρτος ἀέξεται, οὗ τιν’ ἐάσω
ἐχθρὸν ἐμῆς κεφαλῆς, ἀλλ’ ἄϊδι πάντας ἰάσω,
οὔνεκ’ ἄρ’ ἐσθλὸς ἀνὴρ καὶ δῆϊον ἄνδρ’ ἀπαμύνει.’

200

‘Ach oude, ook ik hoop ooit eens je gezegende leeftijd te halen, maar nu ik nog kracht in mij heb, zal ik niemand die mij vijandig gezind is, in leven laten. Naar Hades zal ik allen sturen: een man is pas dapper als hij zich op zijn vijanden wrekt.’ (*Posthomeric* 13.199-202)

Diomedes is niet de enige Griek die momenteel zwelgt in een woeste krijgsroes. In boek 14 kijken de verzamelde Grieken triomfantelijk terug op deze woeste nacht: ‘Eindelijk hebben we het einde van de oorlog bereikt. We hebben veel roem (κῦδος) verworven door de machtige stad van de vijand (δηίοισι) te vernielen’ (*Posthomeric* 14.117-118). In de laatste regel van zijn antwoord verwijst Diomedes bovendien naar een breder heroïsch principe, dat zijn actie – althans vanuit zijn standpunt – lijkt te verdedigen. Door de ogen van een Homerische (Iliadische, Odysseïsche of, zoals nu, ‘Posthome-ri-sche’)¹⁵ held is de moord op een smekeling in deze context gelegitimeerd.

13 Voor deze analyse van Odysseus' situatie, zie Horn (2014, 300-313).

14 Horn (2014: 105-111).

15 Over Quintus' receptie van het Homerische heldenideaal, zie Scheijnen (2016).

Toch is er ook een cruciaal verschil tussen Ilioneus en Lycaon: Lycaon is nog piepjong, Ilioneus is stokoud.¹⁶

Het doden van een oude man op het slagveld brengt niet dezelfde eer (κῆδος) met zich mee als het verslaan van een jongeling. Ilioneus zelf heeft Diomedes hier in zijn smeekbede op gewezen (13.193-195). Κῆδος is een term uit het heroïsche jargon en verwijst doorgaans naar de eer die de held kan opstrijken met zijn daden, voornamelijk in de strijd.¹⁷ Ilioneus sprak Diomedes dus aan op zijn eigen terrein en ging mee in de slagveldassociatie die ook de verteller tot nu toe in deze passage heeft opgeroepen. Oude mannen horen, uit wat we al weten, inderdaad niet op het slagveld thuis. Zo werd Nestor in *Posthomerica* 2 al eens door kampioen Memnon naar huis gestuurd (2.309-313) en vond Neoptolemus later dat dezelfde oude koning ook geen plaats moest nemen in het houten paard (12.276-280). In geen van beide gevallen was Nestor echter een hulpeloos slachtoffer. Het aantreffen van een oude smekeling op het slagveld is tot nu toe ongezien, zowel in Homerus als in Quintus. Ilioneus' situatie in *Posthomerica* 13 is iconisch voor een nieuw gegeven in de Homersche (en Posthomerische) wereld van de Trojaanse oorlog: Griekse helden staan oog in oog met weerloze Trojaanse ouderlingen (elders ook vrouwen en kinderen). Hoe moeten we dit nieuwe gegeven begrijpen in het licht van de heroïsche code, die in deze passage nog steeds duidelijk aanwezig is? Quintus kan hier niet uit Homerus putten voor rechtstreekse voorbeelden, maar de val van Troje is wel in detail beschreven in andere hexametergedichten.

2 Homerus voorbij: wat te doen met een oude smekeling?

Ongeveer gelijktijdig met Quintus kunnen we Triphiodorus' epyllion *Val van Troje* situeren.¹⁸ In minder dan 700 verzen beschrijft het de list van het houten paard en de inname van de stad. Hoewel beide auteurs dus wellicht uit eenzelfde literair tijdperk stammen, is Triphiodorus' stijl niet te vergelijken met die van Quintus: hij is speelser, gezochter en minder dicht aanleunend bij Homerus.¹⁹ Het korte gedicht vormt daarom boeiend vergelijkingsmateriaal, want inhoudelijk behandelen hij en Quintus natuurlijk wel (deels) dezelfde materie. Triphiodorus beschrijft de moord op een aantal oude mannen tijdens de noodlottige nacht en neemt een duidelijk standpunt in tegenover de wrede veroveraar:²⁰

16 Lycaon benadrukt zijn jonge leeftijd in *Ilias* 21.84-85, maar dat wordt door Achilles weggelachen in 21.106-107 en 110-112.

17 Schein (1984: 52).

18 Meer over de heikele dateringskwestie in Miguélez-Cavero (2013: 4-6).

19 Tomasso (2012).

20 Miguélez-Cavero (2013: 435-436).

οἰκτρότατοι δὲ γέροντες ἀτιμοτάτοισι φόνοισιν
οὐδ' ὀρθοὶ κτείνοντο, χαμαὶ δ' ἵκετήσια γυῖα
τείνάμενοι πολιοῖσι κατεκλίνοντο καρήνοισ.

600

Bejaarden, erg meelijwekkend, vonden hun einde in de meest eerloze slachting. Ze werden niet rechtopstaand gedood, maar lagen met hun ledematen smekend uitgestrekt op de grond, hun grijswitte hoofd gebogen.²¹ (Triphiodorus, *Val van Troje* 600-602)

Anders dan Quintus heeft deze verteller een oordeel klaar over de 'ἀτιμοτάτοισι moorden' en kiest hij de zijde van de 'οἰκτρότατοι oude mannen'. Deze passage bevindt zich vlak na een algemene beschouwing over hoe de Grieken heiligschennis begaan door geen smekelingen te sparen (596-599). Vanuit modern oogpunt lijkt het ons wellicht geen onlogische keuze om de zijde van het slachtoffer te kiezen en de gruwel van deze slachtpartij te veroordelen. Ook Quintus' Ilioneus-scène gaat enige pathetiek niet uit de weg. Sommige onderzoekers hebben de nadruk op de angst van de oude man²² en enkele dreigende adjectieven voor Diomedes²³ gebruikt om hun – zij het ietwat subjectieve – interpretatie te staven dat ook Quintus de moord op oude smekelingen veroordeelt.²⁴ Daar staat echter een belangrijk *argumentum ex silentio* tegenover: in tegenstelling tot Triphiodorus, neemt Quintus' verteller nergens expliciet veroordelende taal in de mond. Meer nog, de nadruk op Ilioneus' angst verdwijnt na diens smeekbede. De moord zelf wordt verhaald op een manier die we eerder 'neutraal' zouden kunnen noemen, in vergelijking met andere moordpartijen in boek 13 of eerder in het epos. Het staat de lezer vrij daarin zelf een positie in te nemen, maar interessanter is het, mijns inziens, op te merken dat Quintus dat, in tegenstelling tot anderen zoals Triphiodorus, zelf *niet* doet. De passage lijkt eerder uit te nodigen tot reflectie op een nieuw soort situatie. Ilioneus zou naïef genoemd kunnen worden vanuit Diomedes' standpunt (vergelijk met Achilles en Lycaon in de *Ilias*), of Diomedes bloeddorstig en wreed vanuit dat van Ilioneus (vergelijk met Triphiodorus' oordeel). De lezer wordt uitgenodigd om te twijfelen.

Dat Quintus in zijn relaas zelf een soort reflectie in de hand werkt, wordt pas helemaal duidelijk wanneer we er de volgende passage bijhalen. Wat ik tot nu toe namelijk nog niet heb vermeld, is dat Ilioneus een verder onbekende figuur is in de Trojaanse traditie.²⁵ Het is dus mogelijk dat Quintus dit personage gecreëerd heeft om bewust een parallel op te zetten met zijn volgende

21 Tekstuitgave van Triphiodorus door Mair (1928).

22 Vooral aan het begin van de passage: bijvoorbeeld 13.182-184 en 190. Na de smeekbede verdwijnt die focus echter.

23 Bijvoorbeeld ἀνδροφόνου ἥρωος, 186, en δεινὸς ἀνὴρ, 204.

24 Boyten (2007: 324-325).

25 Zie Vian (1969: 135 noot 8) en James (2004: 335) voor suggesties over de herkomst van deze naam.

episode – een van de belangrijkste in de verovering van Troje: de dood van koning Priamus.

3 Twee oude smekelingen: dialoog in het epos

De episodes van Diomedes en Neoptolemus volgen elkaar direct op en zijn aldus duidelijk gecomponeerd als een diptiek: tweemaal staat een Griekse held oog in oog met een oud Trojaans slachtoffer, een smekeling. De parallel heeft een contrastief effect.²⁶ Wanneer de oude koning Neoptolemus op zich ziet afstormen, neemt hij (net als Ilioneus) meteen een smeekhouding aan, maar (in tegenstelling tot Ilioneus) niet omdat hij bang is; wel integendeel: ‘Hij keek ernaar uit om met zijn kinderen te sterven’ (13.223-224). Net als Ilioneus spreekt Priamus zijn toekomstige moordenaar toe:

‘Ὡ τέκος ὀβριμόθυμον εὐπτολέμου Ἀχιλλῆος,
κτεῖνον μηδ’ ἐλέαιρε δυσάμμορον· οὐ γὰρ ἔγωγε
τοῖα παθὼν καὶ τόσσα λιλαίομαι εἰσοράσθαι
ἡελίοιο φάος πανδερκέος, ἀλλὰ που ἦδη
φθεῖσθαι ὁμῶς τεκέεσσι καὶ ἐκλελαθέσθαι ἀνίης
λευγαλέης ὁμάδου τε δυσηχέος. Ὡς ὄφελόν με
σεῖο πατὴρ κατέπεφνε, πρὶν αἰθομένην ἐσιδέσθαι
Ἴλιον, ὀππότε’ ἄποινα περὶ κταμένοιο φέρεσκον
Ἔκτορος, ὃν <περ> ἔπεφνε πατὴρ τεός. Ἀλλὰ τὸ μὲν που
Κῆρες ἐπεκλώσαντο· σὺ δ’ ἡμετέροιο φόνοιο
ἄασον ὀβριμον ἄορ, ὅπως λελάθωμ’ ὀδυνάων.’

230
235

‘Ach dappere zoon van Achilles, beroemd in de strijd, dood me en heb geen medelijden met mij in mijn ellende. Na alles wat ik heb meegemaakt, wil ik niet langer het licht van de alziende zon aanschouwen. Ik wil alleen nog met mijn kinderen sterven en al deze vreselijke ellende van oorlog vol bitterheid vergeten. Ach, had jouw vader mij toen maar gedood, voor ik Troje zag branden, toen ik hem de losprijs kwam brengen voor het lichaam van Hector, die jouw vader doodde. Maar dit is het lot dat de Keren voor mij gesponnen hebben. Verzadig nu met mijn dood je machtige zwaard, opdat ik mijn pijn kan vergeten.’ (*Posthomerica* 13.226-236)

Priamus heeft het punt bereikt waarop zijn ellende hem doet verlangen naar dood en vergetelheid. Dit vormt de climax in een karakterisering die hem al doorheen de hele *Posthomerica* heeft voorgesteld als een man getekend door pijn en verdriet. In boek 1 werd dit beeld van de oude koning deide-

26 Vian noemt de twee passages ‘un diptyque où l’attitude courageuse de Priam s’oppose à la veulerie d’Ilionée’ (1969: 118). Boyten ziet eerder een tegenstelling tussen Diomedes en Neoptolemus (2007: 320-326 en 2010: 193-198). Gärtner gaat ervan uit dat deze ontdubbeling een originele toevoeging van Quintus is (2005: 238).

lijk geschetst. Bij zijn eerste verschijning werd hij al beschreven als Πριάμοιο νόος πολέα στενάχοντος | καὶ μέγ' ἄκηχμένοιο ('Priamus, wiens geest veel verzuchtingen en groot leed kende', 1.74-75). Het verlies van zijn kinderen is de grootste oorzaak van zijn verdriet: τὸ δὲ πλεόν εισέτι παίδων | ἄχνυτ' ἀποκταμένων ('maar hij bleef vooral triest om de dood van zijn zonen', 1.84-85). Tijdens een gebed aan Zeus brengt hij zijn eerdere ellende in herinnering:

Ἀΐδεσσαι δ' ἐμὸν ἦτορ, ἐπεὶ κακὰ πολλὰ τέτληκα
παίδων ὀλλυμένων οὓς μοι περὶ Κῆρες ἔμαρψαν
Ἀργείων παλάμησι κατὰ στόμα δηιοτήτος·
αἴδεο [...]

195

'Heb medelijden met mij, want ik heb al veel geleden door de dood van mijn kinderen, die de Keren me hebben ontnomen door de handen van de Grieken in het heetst van de strijd; Heb medelijden [...]' (*Posthomerica* 1.192-195)

Het verdriet dat Priamus in de *Posthomerica* kwelt, is uiteraard een rechtstreeks gevolg van de gebeurtenissen in de *Ilias*.²⁷ Hij rouwde er om de dood van Hector (bijvoorbeeld *Ilias* 22.422-426), die hij meteen ook associeerde met de val van Troje. Priamus beweerde zelfs te vrezen dat hij Troje nog zou zien vallen:

᾿πρὸς δ' ἐμὲ τὸν δύστηνον ἔτι φρονέοντ' ἐλέησον,
δύσμορον, ὃν ῥα πατήρ Κρονίδης ἐπὶ γήραος οὐδῶ
αἶσῃ ἐν ἀργαλέῃ φθίσει, κακὰ πόλλ' ἐπιδόντα,
υἷάς τ' ὀλλυμένους ἐλκηθείσας τε θύγατρας,
καὶ θαλάμους κεραϊζομένους, καὶ νήπια τέκνα
βαλλόμενα προτὶ γαίῃ ἐν αἰνῇ δηιοτήτι,
ἐλκομένας τε νυοὺς ὀλοῆς ὑπὸ χερσὶν Ἀχαιῶν.
[...]
ἄλλ' ὅτε δὴ πολίον τε κάρη πολίον τε γένειον
αἰδῶ τ' αἰσχύνωσι κύνες κταμένοιο γέροντος,
τοῦτο δὴ οἴκτιστον πέλεται δειλοῖσι βροτοῖσιν.'

60

65

75

'Erbarm je over mij in mijn ellende en ongeluk, zolang ik leven mag. Want vreselijk is het lot waarmee de Vader, de zoon van Cronos, mij zal weg doen kwijnen nu ik de drempel van de oude dag bereik en vele rampen zal aanschouwen: mijn zoons gesneuveld, dochters meegesleurd, hun kamers leeggeplunderd, kinderen in onschuld op de grond gesmakt, een wrede afslachting, schoondochters weggesleept door het geweld van moordende Achaeërs. [...] Maar als de honden bij een oude man die daar gesneuveld ligt zijn grijze hoofd, zijn grijze kin, zijn schaamdelen onteren, is dat het pijnlijkst voor de droeve mensen.'

(Homerus, *Ilias* 22.59-65; 74-76).²⁸

27 Meer over Priamus' verdriet in *Ilias* en *Posthomerica* is te vinden in Boyten (2010: 155-163).

28 Tekstuitgave van Homerus door Murray en Wyatt (1995). Vertaling door Patrick Lateur (2014), met kleine wijzigingen.

Hij heeft al eerder gezegd liever te zullen sterven dan dat nog mee te maken: ‘maar voor ik met mijn eigen ogen zie hoe onze stad verwoest wordt en geplunderd, wil ik het huis van Hades binnengaan’ (*Ilias* 24.245-246). Dat alles maakt Priamus’ doodswens in *Posthomerica* 13 niet verwonderlijk. Bij het horen van diens woorden twijfelt Neoptolemus dan ook geen moment en slaat toe. De dood brengt Priamus eindelijk zalige vergetelheid (13.248-250).

In tegenstelling tot Ilioneus, gebruikt Priamus zijn hoge leeftijd als een argument om gedood te worden, eerder dan om gespaard te worden. Zowel de doodsangst van Ilioneus als de wanhoop van Priamus zijn legitieme reacties op de gruwel die hen omringt; ook de andere Trojanen reageren op uiteenlopende manieren op de chaos (bijvoorbeeld *Posthomerica* 13.94-97, 116-123 en 441-444). Wat ons hier echter interesseert, is de wisselwerking tussen de episodes van Priamus en Ilioneus, en meer bepaald de reflectie die ze samen oproepen. Immers, de woorden van Priamus lijken de stellingname van Ilioneus te nuanceren: het is niet altijd logisch dat een oude man voor zijn leven smeekt. Deze reflectie kunnen we uitdiepen door er een bekende passage uit de *Ilias* bij te halen, een waarnaar Priamus zelf expliciet verwijst en die zowel zijn stelling als die van Ilioneus zou kunnen onderbouwen. We hebben het hier natuurlijk over de ontmoeting tussen Priamus en Achilles in *Ilias* 24: een smeekbede van een oude man tot een Griekse held (zij het niet op het slagveld) en opvallend genoeg de enige smeekbede in de *Ilias* die wordt verhoord. Wat ons echter vooral interesseert, is hoe twee oude mannen met een tegengestelde agenda toch allebei naar deze passage (zouden) kunnen teruggrijpen om hun argument kracht bij te zetten. Homerus’ Priamus doet een beroep op Achilles’ sympathie voor zijn oude leeftijd om zijn doel te bereiken, net zoals Ilioneus vraagt om medeleven (*Posthomerica* 13.197). Voor Ilioneus zou Achilles’ gedrag in de *Ilias* dan ook als goed voorbeeld hebben kunnen dienen. Quintus’ Priamus, echter, veroordeelt expliciet wat Achilles toen gedaan heeft: Achilles had hem al in *Ilias* 24 moeten doden, in plaats van hem gastvrij te ontvangen. Hij verlegt de focus naar de aanslepende wanhoop van een man die alles verliest.²⁹ In zijn diptiek plaatst Quintus twee mogelijke interpretaties van dezelfde passage tegenover elkaar. Daarmee lijkt hij niet alleen twee van zijn eigen personages in dialoog te laten treden met elkaar en met de *Ilias*, maar hij roept zo ook een intertekstuele dialoog op met andere teksten die dezelfde moord op Priamus hebben beschreven – zij het met een andere focus.

4 Dialoog tussen epen: Priamus in Quintus en elders

Nergens in de Homerische epen is een uitgebreide beschrijving van de val van Troje te vinden. Homerus kan Quintus in dezen enkel indirecte paral-

29 Tomasso (2012: 400-401).

lellen bieden, zoals het toenemende verdriet van Priamus en diens smeekbede tot Achilles in *Ilias* 24. Interessant materiaal om versies van de moord op Priamus zelf te vergelijken, vinden we in Vergilius' *Aeneis* (2.535-543) en Triphiodorus' reeds vermelde *Val van Troje* (634-643). De correlatie tussen deze twee werken onderling en van beide werken met Quintus' *Posthomerica* is voer voor heel wat discussie en alles behalve bewezen. Globaal wordt aangenomen dat Triphiodorus Vergilius kende.³⁰ Of dat ook bij Quintus het geval was, is tot nog toe niet bewezen.³¹ Wel vindt het idee steeds meer ingang dat, zelfs al is een historische verwantschap onzeker, het toch zinvol kan zijn om Vergilius te betrekken bij Quintusonderzoek – al is het maar omdat de Latijnse auteur zo invloedrijk is geweest. Bovendien hoeft er geen bedoelde verwantschap tussen twee werken te zijn om ze op een – voor ons als lezers – zinvolle manier naast elkaar te kunnen leggen. Vergilius en Quintus zijn beiden navolgers van Homerus en beschrijven deels dezelfde verhaalstof. Alleen al de vergelijking van versies kan ons meer leren over de keuzes die Quintus gemaakt heeft – of net niet gemaakt heeft. Hetzelfde geldt voor de relatie tussen Quintus en Triphiodorus: hoewel hun exacte tijdsverhouding onduidelijk is (welk van beide werken is het oudst; heeft het andere het eerste überhaupt gekend?), heeft een vergelijkende lezing van deze teksten al eerder tot boeiende conclusies geleid.³²

De moord op Priamus leent zich als geen ander voor zo'n comparatieve analyse, in het bijzonder omdat elk van de drie versies teruggrijpt naar de ontmoeting tussen Priamus en Achilles in *Ilias* 24. Dat op zich lijkt een logische keuze, want de *Ilias*-scène vormt de basis voor de complexe relatie tussen Achilles en Priamus: Achilles heeft de zoon van Priamus gedood, nu zal Achilles' zoon Priamus doden. Het gedeelde verleden van Achilles en Priamus is dus een te overwegen precedent om Neoptolemus' huidige gedrag ten opzichte van de oude koning te beoordelen. Dit is precies wat Vergilius en Triphiodorus doen. In de *Val van Troje* wordt de Priamusmoord, en dan vooral de moordenaar, onmiskenbaar negatief voorgesteld:

30 Miguélez-Cavero (2013: 64-70).

31 Dit vraagstuk is al decennia lang voer voor een verwoed debat en zal wellicht nooit helemaal opgehelderd worden. Waar men vroeger het idee van directe invloed niet of nauwelijks durfde verdedigen (*contra*: Keydell 1954; *pro* via een gemeenschappelijke bron: Vian 1959, 95-100; onbeslist na een volledige monografie aan het onderwerp te hebben gewijd: Gärtner 2005), neemt men Vergilius tegenwoordig steeds vaker in overweging. Vergelijkingen van de Priamus-scène in Vergilius en Quintus zijn ook te vinden in James (2004: 366), Jahn (2009: 90-91) en Boyten (2007: 320, 322-323 en 2010: 190-192).

32 Miguélez-Cavero (2013: 448-450) en Tomasso (2012: 400-401). Beide onderzoekers hebben de deur geopend voor comparatief onderzoek tussen de twee auteurs, ondanks hun onzekere chronologische verhouding (zie ook Tomasso 2010: 258-276).

Αἰακίδης δὲ γέροντα Νεοπτόλεμος βασιλῆα
 πῆμασι κεκμηῶτα παρ' Ἑρκείῳ κτάνε βωμῷ 635
 οἶκτον ἀπώσάμενος πατρώϊον· οὐδὲ λιτάων
 ἔκλυεν, οὐ Πηλῆος ὀρώμενος ἥλικα χαίτην
 ἦδέσασθ', ἥς ὑπο θυμὸν ἀπέκλασεν ἠδὲ γέροντος
 καίτερ ἐὼν βαρύμηνις ἐφείσατο τὸ πρὶν Ἀχιλλεύς.
 σχέτλιος, ἣ μὲν ἔμελλε καὶ αὐτῷ πότμος ὁμοῖος 640
 ἐσπέσθαι παρὰ βωμὸν ἀληθέος Ἀπόλλωνος

De kleinzoon van Aeacus, Neoptolemus, doodde de oude koning, die uitgeput was door ellende, bij het altaar van Zeus De Beschermers. Hij toonde hem niet hetzelfde medeleven als zijn vader, had geen oor voor zijn smeebeden. Hij ontzag de oude man niet toen hij diens haardos zag, zo wit als die van Peleus. Achilles, hoewel hij vol wrok was, had Priamus omwille daarvan vroeger wel zachtvaardig gespaard. Neoptolemus – de ellendeling! Weldra zou hemzelf hetzelfde lot treffen, bij het altaar van de eerlijke Apollo. (Triphiodorus, *Val van Troje* 634-641)

Vergilius' beschrijving van dezelfde feiten is uitgebreider en geeft meer details. Dit keer is het Priamus zelf die de zoon van Achilles (hier Pyrrhus genoemd) vervloekt, nadat die laatste Polites – een andere zoon van Priamus – heeft gedood:

'at tibi pro scelere,' exclamat 'pro talibus ausis 535
 di, si qua est caelo pietas, quae talia curet,
 persolvant grates dignas et praemia reddant
 debita, qui nati coram me cernere letum
 fecisti et patrios foedasti funere vultus.
 at non ille, satum quo te mentiris, Achilles 540
 talis in hoste fuit Priamo; sed iura fidemque
 supplicis erubuit corpusque exsangue sepulcro
 reddidit Hectoreum meque in mea regna remisit.'

Hij riep uit: 'Mogen de goden, als in de hemel nog enige eerbied bestaat, die zich om zulke dingen bekommert, je op waardige wijze belonen en je straffen, zoals je verdiend hebt, voor zulk een misdaad, voor zulk kwaad – jij die mij de dood van mijn zoon deed aanschouwen en het gelaat van de vader met het bloed van zijn zoon hebt bevlekt. Niet Achilles van wie je je bedrieglijk een zoon noemt, gedroeg zich zo tegen de vijand Priamus; hij had ontzag voor recht en trouw en gaf het lijk van Hector terug om het te begraven en liet mij naar de stad teruggaan'.³³ (Vergilius, *Aeneis* 2.535-543)

Deze twee scènes hanteren een gelijkaardig pathetische toon en gebruiken de verwijzing naar *Ilias* 24 als een goed voorbeeld (net zoals dat ook voor Ilioneus' smeebede had kunnen gelden): hoge leeftijd dient gerespecteerd

33 Tekstuitgave van de Aeneis door Fairclough en Goold (1999). Vertaling door Schwartz (1959), met kleine wijzigingen.

te worden. De genade van Achilles wordt gecontrasteerd met Neoptolemus' respectloze houding tegenover Priamus' ouderdom en zijn heiligschennis door het plegen van een moord aan het altaar van Zeus ἑρκείος. In beide gevallen gaat Neoptolemus' (Pyrrhus') gedrag in tegen de οἰκτός (*Val van Troje* 636) of *pietas* (*Aeneis* 2.536) en moet Achilles dienen als voorbeeld van hoe het wel moet. Het contrast tussen de moord op de oude koning en de vroegere ontmoeting in *Ilias* 24 wordt door beide auteurs benadrukt. Daarvoor gaan ze wel ietwat kort door de bocht: Vergilius vergelijkt de bloederige moord op Polites met de nette teruggave van Hectors lichaam. Hij schijnt daarbij te vergeten hoe gruwelijk Hectors lijk eerder door Achilles verminkt was, terwijl het nochtans het verdriet om dat gruwelijke feit is dat Priamus naar de tent van Achilles heeft gebracht. Triphiodorus, op zijn beurt, vergelijkt Priamus' onverhoorde gebeden aan Neoptolemus met de succesvolle smeekbede van de oude koning in *Ilias* 24. Beide situaties vragen echter om een ander soort smeekbede. Hoewel dit niet gespecificeerd wordt, kunnen we immers aannemen dat Triphiodorus' Priamus om zijn leven smeekt.³⁴ In de *Ilias* ligt de kern van Priamus' betoog elders: daar vraagt hij medeleven voor een oude vader die net zijn zoon verloren heeft (*Ilias* 24.486-516). Homerus' Priamus neemt de houding aan van een man die te lang geleefd heeft en benadrukt de ellende van zijn hoge leeftijd. Dat brengt ons naadloos bij de focus die Quintus gekozen heeft om naar *Ilias* 24 te kijken.

Anders dan Vergilius en Triphiodorus, concentreert Quintus zich op de continuïteit van Priamus' verdriet, eerder dan op de discontinuïteit tussen Achilles' gedrag 'toen' en dat van zijn zoon 'nu'. Dit heeft een belangrijke implicatie voor het verdere verloop van de moord in de *Posthomericæ*: Priamus' doodswens wordt door de verwijzing naar de *Ilias* gelegitimeerd. Op hun beurt geven Priamus' woorden Neoptolemus zo een vrijgeleide om te handelen. Dat, ten slotte, heeft gevolgen voor de manier waarop de bloederige daad van Neoptolemus beoordeeld wordt. Een en ander heeft te maken met de precieze locatie van al deze gebeurtenissen: het altaar van Zeus ἑρκείος. Dit altaar is een belangrijk detail in de traditie,³⁵ want smekelingen vluchten erheen om goddelijke bescherming te zoeken. Zowel Triphiodorus als Vergilius geven aan dat Neoptolemus met de moord bij dat altaar heiligschennis pleegt.³⁶ Hoewel ook Quintus Priamus laat doden bij het altaar,³⁷ zijn de implicaties daarvan helemaal anders, net omdat de inhoud van Priamus' smeekbede anders is. In plaats van te smeken om zijn leven, smeekt hij om de dood; in plaats van het verzoek af te slaan, willicht Neoptolemus het in. Quintus' Neoptole-

34 Gärtner (2005: 238 noot 59).

35 Miguélez-Cavero (2013: 448).

36 Verwijzingen naar dat altaar: *Val van Troje* 635-637; *Aeneis* 2.523-524 en 2.550-553.

37 Verwijzing naar het altaar in 13.222. Zie ook Schmitz (2007: 71).

mus begaat geen heiligschennis.³⁸ Integendeel, als we *Ilias* 24 er weer bijhalen, zien we dat Neoptolemus precies zo reageert als zijn vader: hij luistert naar de smeekbede van Priamus en geeft hem wat hij vraagt.³⁹

5 De stem van de *Posthomerica*: stellingname?

Quintus heeft zijn versie van de moord op Priamus grondig vormgegeven; we zouden kunnen stellen dat hij er een tweede luik aan heeft toegevoegd, door de bekende scène vooraf te laten gaan door een parallelle situatie, waarin het gebeuren vanuit een heel andere hoek bekeken wordt. We krijgen een diptiek van slachtoffers. Het eerste slachtoffer vindt dat de held een oude man moet sparen. Het tweede vindt juist dat die hem moet doden. De redenering van Ilioneus kunnen we intuïtief verbinden met de meningen van Vergilius en Triphiodorus, die in hun versies een duidelijk negatief oordeel vellen over een gelijkaardige moord. De woorden van Priamus hangen een andere interpretatie aan; één die ons dichter terugbrengt naar de *Ilias* en Neoptolemus laat handelen zoals zijn vader daar deed. Quintus zet in deze diptiek als het ware twee interpretaties van dezelfde situatie naast elkaar. Hij lijkt zich bewust van de bestaande tradities en worstelt met zijn opties: hoe moet hij een episode die in latere tradities bijzonder bloederig en wreedaardig werd bevonden, vormgeven in zijn typisch Homeriserende stijl? Als antwoord geeft hij een vergelijkende studie. De tegenstelling die hij creëert, zet ook de lezer ertoe aan de situatie vanuit alle mogelijke hoeken te bekijken.

Neemt Quintus ook zelf een stelling in? Vroeger onderzoek meent van wel. De tegenstelling tussen de doodsbange Ilioneus en de gelaten Priamus straalt, zo wordt wel eens gesuggereerd, ook af op de twee helden die de moorden uitvoeren: Diomedes wordt een bloeddorstig monster dat nog geen oude man spaart, Neoptolemus krijgt een genadig karakter.⁴⁰ Dat die laatste bij Quin-

38 Dat kunnen we ook afleiden uit een andere passage verderop in boek 13: aan het einde van de veroveringen verkracht Ajax Minor koningsdochter en priesteres Cassandra in de tempel van Athena, waar het meisje bescherming had gezocht bij het standbeeld van de godin. Hier is de verteller ondubbelzinnig in zijn oordeel: 'Maar toch was de wijze godin niet helemaal vrij van tranen, want in haar heiligdom maakte de dappere nazaat van Oileus Cassandra ten schande, zijn hart en geest verblind. Pas later zou de godin hem treffen met vreselijke ellende en hem voor het schandelijke gedrag zwaar straffen. Nu keek ze niet toe op zijn schandelijke daden, maar hulde zichzelf in woede en schaamte. Ze wendde haar schrikwekkende ogen naar het hoge gewelf van haar tempel. Haar beeld dreunde dreigend en de vloer van de tempel schokte bevend. Ondanks dit alles beëindigde Ajax zijn rampzalige heiligschennis niet. Aphrodite had immer zijn geest vertroebeld' (*Posthomerica* 13.420-429). Dit is het enige geval van (expliciete) heiligschennis in *Posthomerica* 13.

39 Quintus' Neoptolemus reageert hier – niet voor het eerst in het epos – precies zoals zijn vader. Voor de karakterisering van Neoptolemus in de *Posthomerica*, verwijst ik naar Boyten (2007) en Scheijnen (2015 en 2016).

40 Boyten (2007: 323-325 en 2010: 196-197). In mindere mate ook Gärtner (2005: 238 en noot 60) en Miguélez-Cavero (2013: 449).

tus geen heiligschennis pleegt, draagt bij tot zijn positieve karakterisering.⁴¹ Zulk een contrastering van beide heldenpersonages strookt echter niet met de manier waarop ze allebei hun antwoord geven aan hun respectieve slachtoffer. Diomedes' woorden aan Ilioneus werden hierboven al geciteerd. Die van Neoptolemus klinken als volgt:

‘Ὁ γέρον, ἐμμεμαῶτα καὶ ἐσσύμενόν περ ἀνώγεις;
οὐ γάρ σ’ ἐχθρὸν ἔοντα μετὰ ζωοῖσιν ἑάσω;
οὐ γάρ τι ψυχῆς πέλει ἀνδράσι φίλτερον ἄλλο.’

240

‘Ach grijsaard, jij spoort mij aan [je te doden], hoewel ik al gretig en vol vuur ben [om dat te doen]. Ik zal immers niet toestaan dat jij, mijn vijand, nog bij de levenden vertoeft. Niets is immers dierbaarder voor de mens dan het leven.’

(*Posthomeric* 13.238-240)

Neoptolemus en Diomedes delen een visie: geen van beiden zal die nacht een vijand in leven laten. Bovendien beweert Neoptolemus dat hij Priamus ‘graag’ zal doden. Deze observaties bevestigen dat, ongeacht de smeekbede, beide moorden in ieder geval zouden gebeuren. Er lijkt dus geen morele tegenstelling te zijn tussen het gedrag van Diomedes en Neoptolemus. De twee helden spreken vanuit eenzelfde heroïsch perspectief.

Beide helden kunnen ook samen tegen hun slachtoffer worden afgezet: geen van beiden spreekt volledig de taal van de oude man voor zich. Bij Diomedes en Ilioneus is dat duidelijk: Ilioneus kan Diomedes niet overtuigen om hem vanuit een heroïsch standpunt te sparen. Echter, ook Neoptolemus handelt niet (enkel) uit ‘naastenliefde’ wanneer hij Priamus doodt. De derde regel van zijn woorden hierboven verraden dat hij de redenering van de oude man niet begrepen heeft: Neoptolemus acht het leven dierbaarder dan al het andere. Had Priamus niet net verzucht dat een lang leven *geen* zin meer had? Hoewel het uiteindelijke resultaat van de conversatie voor zowel Priamus als Neoptolemus voordelig is, lijkt er een kink in de kabel van hun communicatie te zitten. Dat zou verklaard kunnen worden door het jonge, impulsieve karakter van Neoptolemus.⁴²

Op grotere schaal is deze confrontatie echter ook iconisch voor een botsing tussen twee erg verschillende visies op het leven (en op de Trojaanse Oorlog), die veroorzaakt wordt door de inname van Troje. Al sinds de *Ilias* nemen de Grieken, op zoek naar heroïsche eer, het op tegen de Trojanen, die (ook) hun huizen moeten beschermen. Naarmate de *Posthomeric* vordert, wordt de focus op familie aan Trojaanse zijde en de noodzaak om hun huizen te beschermen steeds groter.⁴³ De verdedigingsbarrière die Hector en zijn opvolgers tot

41 Zie opnieuw Gärtner (2005: 238) en Boyten (2007: 321).

42 Scheijnen (2016: hoofdstuk 6.3).

43 Zie bijvoorbeeld de aandoenlijke familiescènes van vertrekkende of terugkerende krijgers (9.113-124, 11.316-328); in zang 13 ook de episode van Aeneas (13.344-349).

dan toe hadden kunnen handhaven, is door het houten paard slim omzeild. Quintus' boek 13 schetst de 'clash of interests' tussen Grieken en Trojanen op de meest directe en fysieke manier: de heroïsche Grieken dringen nu rechtstreeks de huizen van de zwakste Trojanen – oude mannen, vrouwen en kinderen – binnen. Deze botsing brengt onvermijdelijk veel *pathos* met zich mee en de *Posthomerica* omarmt die; echter niet op de manier van Vergilius en Triphiodorus, die meteen ook een moreel oordeel over de gebeurtenissen vellen.⁴⁴ Quintus concentreert zich op een zo groot mogelijke continuïteit met Homerus, voor zowel het heroïsche perspectief van de Grieken als de pathetische lijdensweg van de Trojanen. Hoewel dit in boek 13 een expliciete botsing van stellingnames veroorzaakt, mogen we niet vergeten dat deze ambivalentie al op essentiële manier deel is van de *Ilias* en van onze huidige kijk op dat epos.⁴⁵ Quintus' voorstelling van de val van Troje (en van enkele vooraanstaande Trojaanse personages in het bijzonder), lijkt zo dicht mogelijk aan te sluiten bij de Homerische verwachtingen.

6 Conclusie: redenen om Quintus te lezen

De besproken passage is rijk aan inter- en intratekstueel analysemateriaal, snijdt verschillende belangrijke thema's aan en gebruikt narratieve technieken die ook bij een verdere studie van Quintus of zelfs Homerus kunnen betrokken worden. Quintus speelt met de provocerende versies van Triphiodorus en Vergilius en zoekt een antwoord op de vraag 'Hoe zou Homerus dit geschreven hebben'. Hij kneedt zijn personages naar verwachtingen die we al uit eerdere boeken hebben, maakt hun reacties in deze nieuwe situatie logisch, maar laat hen ook kritisch inwerken tegen hun eigen (mythologische en literaire) verleden. Dit geeft het verhaal zijn eigen *drift*, los van die traditie en met een duidelijke eigenzinnigheid. Binnen een en hetzelfde verhaal creëert hij een unieke spiegelsituatie. We worden uitgenodigd twee versies van eenzelfde gebeurtenis te vergelijken in een moreel dubbelzinnige context. Quintus speelt ook perspectieven tegen elkaar uit (de visie van de oude man *versus* die van de held, maar ook de perspectieven van de beide oude mannen verschillen van elkaar) en brengt de lezer aan het twijfelen: hoe moet hij deze moorden moreel evalueren? Dit vraagstuk is ingebed in twee bredere ideologische kwesties die ook in Homerus' epen centraal staan. Enerzijds is er de vraag naar de heroïsche code: hoeveel doden is één helden-ego waard (vergelijk ook Achilles' wrok in de *Ilias*)? Anderzijds is er de tweestrijd van de Trojanen (denk

44 Zie ook Gärtner (2005: 239) en Boyten (2007: 321, 323).

45 Over de tegenstrijdige manieren waarop we de *Ilias* kunnen interpreteren als een gedicht *pro* of *contra* oorlog, zie onder andere Schein (1984: 67-88, hoofdstuk 3 over 'War, Death, and Heroism' in de *Ilias*) en De Jong (1992: 38-40).

aan Hectors tweespalt tussen familie en heldenroem).⁴⁶ Sterfelijkheid, dood en tragiek, belangrijke motieven doorheen de *Ilias*, vinden een wel erg expliciete uitdrukking in Quintus' boek 13, zonder pasklaar moreel antwoord. Een tragische dood en tegelijk een heldendaad; de één zijn dood is de ander zijn brood – letterlijk. Misschien geldt dat laatste ook wel voor Quintus zelf: op de vleugels van bekende voorvaders zet hij zijn eigen koers uit, creëert zijn nieuwe versie van een verhaal dat we allemaal kennen. Het is net de manier *waarop* hij die creëert die ons, moderne Homeruslezers, misschien nog iets kan bijleren.

Vakgroep Letterkunde (Grieks)
Blandijnberg 2
9000 Gent
België
Tine.Scheijnen@UGent.be

Bibliografie

- Andersen, Ø. 1978. *Die Diomedesgestalt in der Ilias*, Oslo.
- Bär, S. 2009. *Quintus Smyrnaeus 'Posthomerica' 1, Die Wiedergeburt des Epos aus dem Geiste der Amazonomachie. Mit einem Kommentar zu den Versen 1-219*. Göttingen.
- Baumbach, M. en S. Bär (eds). 2007. *Quintus Smyrnaeus. Transforming Homer in Second Sophistic epic*, Berlijn/New York.
- Borowski, S. 2016. 'Quintus Smyrnaeus. Dichter in de homerische traditie. Met een lesopzet bij Posthomerica 1.403-493', *Lampas* 49, 98-109.
- Boyten, B. 2007. 'More "Parfit Gentil Knyght" than "Hyrcanian Beast". The reception of Neoptolemos in Quintus Smyrnaeus' *Posthomerica*', in M. Baumbach en S. Bär (eds), 307-336.
- Boyten, B. 2010. *Epic Journeys. Studies in the reception of the hero and heroism in Quintus Smyrnaeus' Posthomerica*. Dissertatie, University College London. Online beschikbaar via <http://discovery.ucl.ac.uk/1310146/>, laatst geraadpleegd op 02-10-2017.
- Fairclough, H.R. en G.P. Goold. [1916] 1999. *Virgil. Eclogues. Georgics. Aeneid: Books 1-6*, Cambridge MA.
- Fenik, B. 1968. *Typical Battle Scenes in the Iliad. Studies in the narrative techniques of Homeric battle description*, Wiesbaden.
- Gärtner, U. 2005. *Quintus Smyrnaeus und die Aeneis. Zur Nachwirkung Vergils in der griechischen Literatur der Kaiserzeit*, München.
- Horn, F. 2014. *Held und Heldentum bei Homer. Das homerische Heldenkonzept und seine poetische Verwendung*, Tübingen.
- Jahn, S. 2009. 'Die Darstellung der Troer und Griechen in den Kampfszenen der *Posthomerica* des Quintus von Smyrna', *Wiener Studien* 122, 87-108.
- James, A. 2004. *Quintus of Smyrna, The Trojan Epic, Posthomerica*, Baltimore/Londen.
- Jong, I.J.F. de. 1992. *In betovering gevangen. Aspecten van Homerus' vertelkunst*, Amsterdam.
- Keydell, R. 1954. 'Quintus von Smyrna und Vergil', *Hermes* 82, 254-256.
- Lateur, P. [2010] 2014. *Homeros. Ilias – Wrok in Troje*, Amsterdam.
- Maciver, C.A. 2012. *Quintus Smyrnaeus' 'Posthomerica'. Engaging Homer in Late Antiquity*, Leiden.

46 Schein (1984: 178-179).

- Mair, A.W. 1928. *Oppian. Colluthus. Tryphiodorus*, Cambridge MA.
- Mansur, M.W. 1940. *The Treatment of Homeric Characters by Quintus of Smyrna*. Doctoraatsverhandeling, Columbia University, New York.
- Martin, R.P. 1989. *The Language of Heroes. Speech and performance in the Iliad*, Ithaca/London.
- Miguélez-Cavero, L. 2013. *Triphiodorus, the Sack of Troy. A general study and a commentary*, Berlijn/Boston.
- Murray, A.T. en Wyatt, W.F. [1924, 1925] 1995. *Homer. Iliad* (2 delen), Cambridge MA.
- Scheijnen, T. 2015. “‘Always the foremost argive champion’? The representation of Neoptolemus in Quintus of Smyrna’s *Posthomerica*”, *Rosetta* 17.5, 93-110.
- Scheijnen, T. 2016. *Worthy of the Aeacids? Heroic characterization and heroism in Quintus of Smyrna’s Posthomerica*. Doctoraatsverhandeling, Universiteit Gent.
- Schein, S.L. 1984. *The Mortal Hero. An introduction to Homer’s Iliad*, Berkeley.
- Schmitz, T.A. 2007. ‘The Use of Analepses and Prolepses in Quintus Smyrnaeus’ *Posthomerica*’, in M. Baumbach en S. Bär (eds), 65-84.
- Schwartz, M.A. 1959. *Vergilius. Aeneis*, Haarlem.
- Tomasso, V.E. 2010. ‘Cast in Later Grecian Mould.’ *Quintus of Smyrna’s reception of Homer in the Posthomerica*. Doctoraatsverhandeling, Stanford University. Online beschikbaar: <http://purl.stanford.edu/hn098nn5393>, laatst geraadpleegd op 12-09-2017.
- Tomasso, V.E. 2012. ‘The Fast and the Furious. Triphiodorus’ reception of Homer in the *Capture of Troy*’, in M. Baumbach en S. Bär (eds), *Brill’s Companion to the Greek and Latin Epyllion and its Reception*, 371-409.
- Vian, F. 1959. *Recherches sur les Posthomerica de Quintus de Smyrne*, Parijs.
- Vian, F. 1963, 1966, 1969. *Quintus de Smyrne, La suite d’Homère* (3 delen, samen heruitgegeven in 2003), Parijs.
- Wauters, S. ongepubliceerd. *Quintus Smyrnaeus. Wat er na Homerus gebeurde*. (Nederlandse vertaling van Quintus en Triphiodorus).

Auteursinstructies *Lampas. Tijdschrift voor classici*

1 Inzending kopij

Zend uw kopij per e-mail naar: lampas@verloren.nl

2 Omvang

Een artikel in *Lampas* bevat maximaal 7.500 woorden inclusief voetnoten en bibliografie.

3 Stijl en opmaak

Houd de opmaak zo eenvoudig mogelijk. Gebruik geen afkortingen. Een heldere structuur wordt op prijs gesteld (lieft met tussenkopjes).

4 Citaten van en verwijzingen naar Griekse en Latijnse teksten

Geef Griekse eigennamen in Latijnse vorm (Aeschylus, Thucydides). Vertaal Griekse en Latijnse citaten. Plaats vertalingen tussen enkelvoudige aanhalingstekens. Cursiveer Latijnse citaten. Zet langere citaten (meer dan 20 woorden) als bloktekst: ingesprongen en door witregels van de hoofdtekst gescheiden. Gebruik in verwijzingen alleen Arabische cijfers (1, 2, 3).

5 Citaten van en verwijzingen naar secundaire literatuur

Verwijs naar secundaire literatuur volgens het auteur (jaartal: pagina)-systeem. Bijvoorbeeld: 'Feeney (2007: 92-96) stelt dat ...'; 'vergelijk Slings (1997: 107 n. 17)'. Zet lange citaten (meer dan 20 woorden) als bloktekst (zie boven), korte citaten tussen enkele aanhalingstekens.

6 Bibliografie

De literatuurlijst bevat uitsluitend de in uw artikel genoemde auteurs. Geen afkortingen. Opmaak:

Artikel in bundel:

Slings, S.R. 1997. 'Figures of Speech and their Lookalikes. Two further exercises in the pragmatics of the Greek sentence', in E.J. Bakker (ed.), *Grammar as Interpretation. Greek literature in its linguistic context*, Amsterdam, 169-214.

Artikel in tijdschrift:

Hemelrijk, E.A. 2007. 'Local Empresses. Priestesses of the imperial cult in the cities of the Latin West', *Phoenix* 61, 318-349.

Boek:

Jong, I.J.F. de. 2001. *A Narratological Commentary on the Odyssey*, Cambridge.

7 Samenvatting, correspondentieadres en auteursinformatie

Bij uw artikel levert u (1) een Engelstalige samenvatting (maximaal 200 woorden), (2) uw correspondentieadres (post en e-mail) en (3) een beknopte biografie (functie, affiliatie, onderzoeksgebied en publicaties, maximaal 70 woorden).

8 Illustraties

De redactie stelt illustraties (met bijschriften en bronvermeldingen) op prijs. Deze worden geplaatst indien van voldoende grootte en kwaliteit; uitgangspunt is een resolutie van 300 dpi bij een formaat van 10x15 cm. Bij vragen kunt u contact opnemen met de redactiesecretaris.

	Van de redactie	89
HANS TEITLER	<i>In memoriam</i> H.T. Wallinga	90
LUCIEN VAN BEEK EN JORIS VAN DER LUGT	Epische relevantie Achtergronden bij het gebruik van augment in Homerus	93
JOSINE SCHRICKX	Waarom <i>nedum</i> altijd ‘laat staan’ betekent	113
TINE SCHEIJNEN	Homerus lezen met Quintus van Smyrna Inter- en intratekstualiteit rondom de moord op Priamus	126
ERIK HERMANS	Van Aken tot Bagdad De vroegmiddeleeuwse verspreiding van Aristoteles’ <i>Organon</i> in het Latijn, Grieks en Arabisch	144
PIETER VAN DEN BROEK	Signalementen Ovidius tussen elegie en epos	161
CASPER DE JONGE EN HUGO KONING	Orpheus weer bovenaan Nipte zege in spannende 8e editie Ken-Uw-Klassieken- Pubquiz	174